

DOBI ANITA*

Recenzió Fantoly Zsanett: A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága című monográfiájához az új büntetőeljárás törvénytervezet tükrében

A büntetőeljárás hatékonyságának növelése, az adott kor igényeihez igazítása régóta foglalkoztatja a jogtudósokat és gyakorlati szakembereket. Ezzel összefüggésben a történelem folyamán a jogtudomány művelői között gyakran felvetődött az a teoretikus kérdés, hogy a két nagy eljárás rendszer – az inkvizitórius alapon nyugvó kontinentális modell és az akkuzatórius alapon elhelyezkedő angolszász modell – közül melyik szolgálja leginkább az igazságszolgáltatás érdekeit.

Jelenleg egyetlen európai ország büntetőeljárás rendszerére sem határozható meg tisztán inkvizitóriusként, vagy akkuzatóriusként, azonban a legalapvetőbb jellemzői alapján besorolhatóak a két nagy rendszer valamelyikébe. A büntetőeljárás rendszerek között megfigyelhető egyfajta egymáshoz közelítés, a másik rendszerre jellemző garanciák érvényre juttatása.¹ Jelen tendencia kapcsán Fantoly Zsanett joggal teszi fel azt a ma igen aktuális kérdést, miszerint: „*a kölcsönösen egymásból merítő átfedések vajon javítják-e a tárgyalási rendszerek minőségét, azok hatékonyságát?*”²

Különösen fontos ez a kérdés hazánkban az új büntetőeljárás kódex elfogadásának küszöbén állva, amikor a jogalkotónak mérlegelnie kell azokat az elveket, amelyeket az új törvényben leginkább érvényre akar

juttatni. E mérlegelő tevékenység során is hasznos olvasmányul szolgálhat Fantoly Zsanett értekezése.

A monográfia két nagy szerkezeti egységből áll, amelyből az első büntető tárgyalási rendszerekkel, a második pedig a hazai büntetőeljárás hatékonyságának problémáival foglalkozik.

Az első nagy szerkezeti egységben a tárgyalási rendszerek bemutatása az inkvizitórius és az akkuzatórius tárgyalási rendszer főbb elhatárolási szempontjaitól indul ki. A két modell közötti éles különbség az eljárás céljában keresendő. Természetesen mindkét rendszer végső célja az igazság szolgálata, azonban e célt a két modell másképp juttatja érvényre.

Az akkuzatórius eljárás a „tisztességes eljárás modellje”-ként aposztrofálható, tehát úgy kívánja az

igazságot érvényre juttatni, hogy biztosítja a feleknek az egyenlő bánásmódot.³ A tárgyalás a két fél esküdt-szék előtti „versenyének” tekinthető, amelyben a bírónak egyfajta független „játékvezető” szerepe van, akinek feladata az eljárás és a tanúvallomások szabályainak szem előtt tartása.⁴

Az inkvizitórius modell esetében ezzel szemben az anyagi igazság feltárása a közvetlen cél. Ez a tárgyalási rendszer „bűnüldözési modell”-ként fogható fel, ahol a bíró feladata az objektív igazság kiderítése, tehát a kontinentális bíró aktívan részt vesz a bizonyítási eljárás lefolytatásában, biztosítja a tárgyalás törvényességét és egyben döntéshozó is.⁵ Az inkvizitórius rendszer esetében is elmondható, hogy „a gyakorlat nem közömbös a fair play iránt, de esetenként úgy tűnhet, hogy az igazságkeresés érdekében könnyen feláldozza”⁶

A két tárgyalási rendszer elhatárolását követően a szerző a büntető tárgyalási rendszerek fejlődését mutatja be, kiemelve Franciaország, Németország, Anglia és az Amerikai Egyesült Államok eljárási rendszereinek fejlődését. A történeti áttekintést követően az olvasó bepillantást nyerhet, hogy napjainkban merre is tart az európai büntetőeljárás fejlődése. A szerző az egyes alapelveken, valamint az eljárásban részt vevő

* PhD-hallgató, DE Marton Géza Állam- és Jogtudományi doktori Iskola

¹ Fantoly Zsanett: *A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2012., 11–12. o.

² Fantoly: i. m. 11–12. o.

³ Fantoly: i. m. 19. o.

⁴ Fantoly: i. m. 15. o.

⁵ Fantoly: i. m. 15. o.

⁶ Fantoly: i. m. 19. o.

személyek jogosítványainak bemutatásán keresztül válaszolja fel a két rendszer lényegi eltéréseit, vizsgálva az egyes megoldások adaptációjának lehetőségét.

Olyan jogintézmények kerülnek tehát bemutatásra, amelyek – a szerző szavaival élve – „a merőben eltérő jogászai gondolkodás, illetve jogi megoldások alapján értékes vagy éppen elvetendő, de mindenképpen értékes példát rejtenek a kontinentális alapon nevelkedett jogász számára.”⁷

Az új büntetőeljárás törvénytervezet fényében a szerző által bemutatott jogi megoldások és jellegzetességek közül a bizonyítás során felmerülő sajátosságok körét, elsőként a bíró szerepkörének kérdését emelem ki.

Az angolszász és a kontinentális tárgyalási rendszerek között markáns különbség van a döntéshozó személyében. Az inkvizitórius rendszert a professzionális igazságszolgáltatás jellemzi, amely rendszerben a bűnösség kérdésében is hivatásos bíró dönt. Ezzel szemben az akkuzatórius rendszerre jellemző a laikusok részvétele, az esküdtszéki döntéshozatal. Erre figyelemmel a két rendszer eltérő bizonyítási rendszert követ, így a hivatásos bíró szerepe is más.

Az akkuzatórius rendszerben a bíró nem bizonyít, hanem vitás jogi kérdéseket tisztáz, a bizonyítékok befogadását ellenőrzi, megakadályozza azt, hogy az ügy szempontjából irreleváns, félrevezető, esetlegesen jogellenesen megszerzett bizonyítékok az esküdtek elé kerüljenek.⁸

Ezzel szemben az inkvizitórius felfogás szerint a bíró a bizonyítás aktív résztvevője, aki az anyagi igazság megállapítása végett az ügyész, illetve a védő által nem indítványozott bizonyítást is lefolytathat, ezáltal hivatalból nyomoz. A hatályos büntető kódexünk is ezt a modellt követi, a Be. 75. § (1) bekezdése az anyagi igazság megállapításának követelményét rögzíti azzal, hogy kimondja, hogy a tényállás alapos és hiánytalan megállapítására kell törekedni. Az inkvizitor bírói szerepfelfogást gyengíti a Be. 75. § (1) bekezdés második fordulója, amely arról rendelkezik, hogy a bíróság a tényállás tisztázása során bizonyítási indítvány hiányában nem köteles vádat alátámasztó bizonyítási eszközt beszerezni, megvizsgálni. Jogirodalmi álláspontok szerint ez a szabályozás nem következetes, ugyanis nem ad választ arra, hogy mennyiben várható el a bírótól az, hogy nyomozó szemlélettel kutassa az ügyben a terhelő és mentő bizonyítékokat.⁹ A mai gyakorlat arra tendál, hogy az objektív igazság megállapítása érdekében a bíró felelőssége a tényállás tisztázásához szükséges valamennyi bizonyíték beszerzése, hiszen a tényállás felderíthetősége akkor is az ítélet hatályon kívül helyezéséhez vezet, ha a felderíthetőség oka az, hogy a bíróság nem szerezte

be az ügyész által nem indítványozott terhelő bizonyítékokat.¹⁰

Látható, hogy jelen szabályozás szerint a bíró is felelős a vádat alátámasztó bizonyítékok hivatalbóli beszerzéséért, így nem érvényesül maradéktalanul az Alaptörvényben és a Be. 1. §-ában foglalt funkciómegosztás elve, így sérül a bírói függetlenség és pártatlanság garanciarendszerének egyik fontos eleme is.¹¹

A monográfiában az akkuzatórius modell bizonyítási rendszerének megfontolandó példáival találkozhatunk, ugyanis e rendszerben a közvetlenség elve és a fegyverek egyenlőségének elve leginkább biztosított.

Az angolszász rendszert a felek autonómiája jellemzi, így a büntetőeljárás alakítói a vád és a védelem. Ez nem csupán abban nyilvánul meg, hogy a felek feladata bizonyítékok bíróság elé terjesztése, hanem magában a bizonyítás felvételében, így például a tanúk, szakértők meghallgatásában is kiemelkedő szerepet játszanak, az akkuzatórius modellre jellemző keresztkérdés útján.

Úgy tűnik, hogy az új büntetőeljárás kódex tervezete több ponton fontolóra vette az akkuzatórius eljárás pozitív vonásait és ezekből merítve egy logikusabb szabályokat tartalmazó vegyes rendszerű bizonyítási eljárás kialakítását célozza. Mindez tetten érhető abban, hogy a törvényjavaslat tisztázza a bíró bizonyításban betöltött szerepét. A tervezet továbbra is deklarálja, hogy „A bíróság a tényállás tisztázása során bizonyítási eszközt indítvány hiányában nem köteles beszerezni.”¹² Azonban ez a szabály már nem marad „egyedül”, ugyanis a tervezet azt is kimondja, hogy a bíró által hivatalból fel nem vett bizonyítás nem eredményezhet megalapozatlanságot.¹³ A jogalkotó ezen garanciák felállításával – válaszul a hatályos szabályozást ért bírálatokra – erősíti a funkciómegosztás elvét, továbbá komoly lépést tett a strasbourgi Bíróságnak a tisztességes eljárással kapcsolatos követelményrendszerének irányába, amely sokkal inkább az akkuzatórius rendszer elveivel áll összhangban.

A szerző által felhozott további jogintézmények közül az ítéleti alku (vádalku) jogintézményét kívánom görcső alá venni. A monográfia komplex képet ad a jogintézmény szabályozásáról, valamint az angol és amerikai büntetőeljárásban betöltött kiemelkedő szerepéről. Meglepő az a tény, hogy Angliában az ügyek 72–92%-ban, az Amerikai Egyesült Államokban 90%-ban vádalkuval nyernek elintézését, tehát az ügyek jelentős hányada nem is kerül az angolszász jogrendszer ikonikus intézményének tekinthető esküdtszék elé.¹⁴ Annak ellenére, hogy a vádalku a büntetőeljárás

¹⁰ *Benze Máttyás – Márki Zoltán – Zsoldás Zsófia: A vádért viselt felelősség – egy összehasonlító vizsgálat tanulságai*, In: Igazság, Ideál és Valóság. Tanulmányok Kardos Sándor 65. születésnapja tiszteletére (szerk. Elek Balázs – Háger Tamás – Tóth Andrea Noémi) Debrecen, DEÁJK Büntető Eljárásjogi Tanszék, 2014. 24–34.

¹¹ *Elek: i. m. 35–36. o.*

¹² Tervezet 158. § (2) bekezdés

¹³ Tervezet 579. § (4) bekezdés

¹⁴ *Fantoly: i. m. 160. o., 304. o.*

⁷ *Fantoly: i. m. 90.*

⁸ *Fantoly: i. m. 112–113. o.*

⁹ *Elek Balázs: Bizonyítási teher az eljárási funkciók megosztásának tükrében*, Jogtudományi Közlöny, 2016/1. sz. 31–41.

egyszerűsítése és gyorsítása szempontjából igen hasznos lehet, kontinentális jogrendszerek büntetőeljárás modelljétől rendszeridegen, amelynek oka abban keresendő, hogy nehezen egyeztethető össze a büntetőeljárás az anyagi igazság feltárása irányuló céljával, így alkalmazása hazánkban sem tudott igazán meghonosodni.¹⁵ Ennek okaira a monográfia második nagy szerkezeti egységében, „A (hazai) büntetőeljárás hatékonyságának problémái”¹⁶ kérdéskörben kap választ az olvasó, ahol a szerző áttekinti a magyar jogrendszerben fellelhető, a büntetőeljárás hatékonyságát növelő, gyorsítását célzó jogintézményeket, a konszenzuális elemeket előtérbe helyező, megegyezésen alapuló eljárásokat. E részben olyan külön eljárások nyernek bemutatást, mint a bíróság elé állítás, a távollévő terhelttel szembeni büntetőeljárás, a tárgyalás mellőzése, valamint a vádalku jogintézményéhez hasonló tárgyalásról lemondás.

A szerző álláspontja szerint a bemutatott külön eljárások nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket, mert a „gyakorlati alkalmazásuk alacsony száma hatástalanítja a modernizáló jogalkotói akaratot.”¹⁷ Különösen így van ez a lemondás a tárgyalásról jogintézmény tekintetében, hiszen az ügyek 0,3%-a kerül elintézésre ezzel az eljárási formával.

Fantoly Zsanett véleménye szerint az igazságszolgáltatás túlterheltsége ma is probléma, amelynek kiküszöbölése tekintetében az igazi reform elmaradt. A büntetőeljárások elhúzódásának okait vizsgálva arra a következtetésre jutott, hogy éppen a tárgyalási szakasz hordozza magában az ügyek gyors befejezését akadályozó tényezőket.¹⁸

Az új büntetőeljárás kódex egy új eljárás gyorsítását célzó jogintézményt nevesít, amely a terhelt beismerő vallomáshoz köthető. A javaslat szerint, ha terhelt az előkészítő ülésen bűnösségre kiterjedő beismerő vallomást tesz, valamint a beismeréssel érintett körben lemond a tárgyaláshoz való jogáról, és a bíróság a beismerő vallomást hitelt érdemlőnek találja, ezáltal elfogadja, akkor a vádirati tényállás megalapozottságát és a bűnösség kérdését nem vizsgálja. Ellen-

kező esetben az ügyet tárgyalásra utalja.¹⁹ A tervezet lehetőséget teremt tehát arra, hogy védelem és a vádhatóság törvényes keretek között egyezséget kössön, így az eljárás ezzel is rövidüljön, költséghatékonyabbá válhasson.²⁰ Mindez jól szemlélteti, hogy a jogalkotó felfigyelt azon jogtudományi munkákra, amelyek a megegyezésben rejlő lehetőségekre hívták fel a figyelmet.²¹

Megfigyelhető, hogy az új büntetőeljárás kódex tervezete, a kodifikáció irányelveinek – így különösen a hatékonyság és gyorsaság elveknek – megfelelően több ponton merített az angolszász rendszerek szabályozásából. A hatékonyság és a gyorsaság elve azt fejezi ki, hogy az új törvény maradéktalanul és indokolatlan késlekedés nélkül képes érvényre juttatni a Btk.-ban megfogalmazott büntetőpolitikai szándékot.²² A bizonyítás egyszerűsítését, gyorsítását szolgálja a bíró bizonyításban betöltött szerepének tisztázása, valamint a terhelt beismerő vallomáshoz köthető új jogintézmény is. Az új szabályozás üdvözlendő, azonban a gyakorlat fog választ adni arra, hogy az új szabályok mennyiben nyernek alkalmazást. A monográfia is felhívja a figyelmet arra, hogy a hatályos büntetőeljárás törvényben is találhatóak olyan jogintézmények, szabályok, amelyeknek gyakorlati alkalmazása szinte elhanyagolható, figyelemmel arra, hogy rendszeridegen az eljárási hagyományoktól.

Az angolszász jogrendszerekből átvett új megoldások gyakorlati alkalmazása vonatkozásában fontos a jogalkalmazók – különösen az egyes ügyekben eljáró bírák rokonszenvének elnyerése, ugyanis Fantoly Zsanett által választott Széchenyi István idézettel élve:

„Nem elég a mai időkben törvényeket írni,
de azok iránt szimpátiát is kell gerjeszteni.”²³ ■

¹⁹ Tervezet 495. §

²⁰ Bócz Endre: *Pragmatikus szemléletváltás*, <http://ujbtk.hu/bocz-endre-pragmatikus-szemleletváltas/> (letöltve: 2016. 08. 17.)

²¹ Fantoly elemzett munkáján túl lásd még például: *Elek Balázs: Költség és időtartalek a büntetőeljárásban*. Büntetőjogi Szemle, 2015/1–2. szám, 10–17. o.

²² <http://www.kormany.hu/download/d/12/40000/20150224%20IM%20el%C5%91terjeszt%C3%A9s%20az%20%C3%BAj%20b%C3%B0ntet%C5%91el%C3%A1r%C3%A1si%20t%C3%B6rv%C3%A9ny%20szab%C3%A1lyoz%C3%A1si%20elveir%C5%91.pdf> (letöltve: 2016.08.17.)

²³ Fantoly: i. m. 247. o.

¹⁵ Fantoly: i. m. 164. o.

¹⁶ Fantoly: i. m. 249–306. o.

¹⁷ Fantoly: i. m. 301. o.

¹⁸ Fantoly: i. m. 299–300. o.